

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

Рецензент: **професор доктор на науките Севдалина Илиева Димитрова**, Национален военен университет „Васил Левски“ гр. Велико Търново, области на висшето образование: 3. „Социални, стопански и правни науки“ и 9. Сигурност и отбрана; професионални направления: 3.7. „Администрация и управление“ и 9.1. Национална сигурност; научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (сигурност и отбрана)“; регистрационен номер в НАЦИД 45970

Автор на дисертационния труд: **Снежина Захариева Иванова**, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Мениджмънт“ при СА „Д.А.Ценов“ - Свищов

Тема на дисертационния труд: **“Кризисно управление и ситуационно поведение на човешкия фактор”**

Представеният за оценка дисертационен труд е предназначен за обсъждане от Научно жури, определено със Заповед № 141 от 25 февруари 2020 год. на Ректора на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

I. Общо представяне на дисертационния труд

Да се пише по проблемите на управлението на човешките ресурси в съвременната динамично променлива организационна среда, белязана от ефектите на глобализационните процеси (положителни и отрицателни), само по себе си е предизвикателство. В потвърждение върху процесите на управление на човешките ресурси е изострящото се влияние на редица фактори (външни вътрешни) на организационната среда - натиск на пазара на труда, демографска криза, дисбаланс между равенство и справедливост, неотговарящ квалификационен профил за заемане на редица длъжности и изпълнение на специфични дейности, случайно попаднали личности на мениджърски позиции, които не притежават подходящите компетентности и компетенции и др. Всичко това поражда негативни ефекти на работното място - социално напрежение, перманентен стрес, неудовлетвореност, конфликти и кризи, имащи пряко отражение върху ефективния мениджмънт на различните йерархични нива в организациите. В отговор на това, пред съвременният мениджмънт друг избор няма, освен приспособимост към промените на организационната среда.

На управлението на човешките ресурси са посветени редица трудове на водещи в мениджмънта специалисти, но впечатлението е, че извън обсега им или в сравнително недостатъчна степен, лисват задълбочени изследвания по проблемите

на мениджмънта на промените и на ситуационното поведение на човешкия фактор в критични ситуации. В отговор на този пропуск в научното познание на съвременния мениджмънт е представеният дисертационен труд на докторант Снежина Иванова на тема “Кризисно управление и ситуационно поведение на човешкия фактор”, който е завършен и оформен научен труд, отличаващ се с актуалност на научните изследвания, с постигнати значими за теорията и практиката на съвременния мениджмънт на човешките ресурси научни и научно-приложни резултати.

Дисертационният труд е разработен в логическа последователност в обем от 212 стандартни страници основен текст, структуриран в увод, три глави, заключение, литература. В структурно отношение е постигната необходимата балансираност и са съобразени изискванията за академично писане.

Изследванията и аналитичните разчети в дисертационния труд са оформени по подходящ графичен и табличен вид, илюстрирани с 41 фигури и диаграми, и 37 таблици.

За разработването на дисертационния труд докторант Иванова е проучила и използвала подходяща и в достатъчна степен научна литература и фактологически източници. Библиографията е в обем от 14 стр. по АРА стил. Обхваща 223 източника, в т. ч. литературни (на български, английски и руски език), електронни и нормативна уредба; използвани понятия - 6 стр.; използвани съкращения – 2 стр.

Дисертационният труд се отличава с ясно дефиниран изследователски проблем, на основата на който е формулирана *основната цел* на научните търсения на докторанта за създаване на концепция за анализ на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисна ситуация. Постигането ѝ е чрез конкретизацията на пет научноизследователски *задачи*, чиято решимост е посредством постигнатите научни и научно-приложни резултати, в подкрепа на защитимостта и обосноваването на изследователската теза.

Обект на изследването моделите на ситуационно поведение на човешкия фактор.

Предмет на изследването са възможностите за кризисно управление на ситуационното поведение на човешкия фактор в организацията са предмет на настоящата разработка.

Конкретиката и значимостта на научните изследвания в дисертационния труд са ограничени до ситуационното поведение на човешкия фактор като трудови ресурси на организацията.

Постигането на формулираната основна цел и решаването на научноизследователските задачи е с помощта на общопориложимите на научното познание теоретични и емпирични методи: на наблюдението, измерването и описанието; контент анализа; методиката на информационното осигуряване; методиката на провеждане на анкетно проучване-допитване чрез анкета; методите на анализ и синтез; на индукция и дедукция; методът на аналогията; на

метаанализа и вторичен анализ на данни от емпирични изследвания, публикувани в монографии; ситуационния подход; на самонаблюдението и самоотчета на изследваните лица; на описателната статистика и корелационния анализ.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Темата на дисертационния труд се отличава със своята актуалност по важен за съвременния мениджмънт на човешките ресурси проблем, свързан с управлението на промяната и на ситуационното поведение на човешкия фактор в критични ситуации. Защитимостта на същата е не чрез унифициране и контрол, а посредством адаптивност към динамичните промени на организационната среда, проява на творчество и споделена власт, даващи представа за т.нар. „партиципативен мениджмънт“, като израз на управлението по резултати. И всичко това е в потвърждение на думите древния мислител – Сократ, според който „тайната на промяната е във фокусиране на цялата енергия не в запазване на статуквото, а в изграждането на новото“, посредством промяна от мотивациите за труд към промяна на нагласите, управление на междуличностните комуникации, организационната култура и крос-културните влияния върху икономиките и социалните процеси. На това основание е обоснована необходимостта от ефективен кризисен мениджмънт чрез създаването на концепция за анализ на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисна ситуация, а това е и амбициозната цел на научните търсения на докторантката в представения от нея дисертационен труд.

В съдържателно отношение в увода на дисертационния труд са обосновани актуалността на изведения от докторанта научен проблем, неговата значимост и практическа приложимост за рационализиране на управленските решения в кризисния мениджмънт. Формулирана е целта на изследванията на автора, конкретизирани са научноизследователските задачи, изведена е изследователската теза, дефинирани са обекта и предмета на научните изследвания, посочени са допустимите ограничителни условия на същите, приложимата методология и информационната осигуреност на аналитичните разчети.

Глава първа на дисертационния труд е с подчертан теоретико-методологически характер. Изследвани са същността на кризисния мениджмънт в организациите и по-конкретно са внесени терминологични уточнения на понятийния апарат, свързан с кризисния мениджмънт. Анализирани са общоприложимите в научното познание подходи на кризисен мениджмънт, в частност на ситуационния подход и ситуационното поведение на човешкия фактор в организацията. Същият е изследван като най-ценният ресурс на една организация, чието поведение е функция от индивидуално психични, организационни и ситуационни фактори. Добро впечатление прави теоретическата подготовка на докторанта, умението за систематизация и анализ на понятийния апарат на кризисния мениджмънт, на моделите за ситуационен анализ на поведението на човешкия фактор при кризи и към промяната на организационната среда.

Анализът на различните теоретични школи в кризисния мениджмънт и ситуационният подход за изследване на поведението на човешкия фактор са илюстрирани с подходящи фигури и таблици, допринасящи за систематизацията на теоретико-методологичния обзор на изследваната проблематика. Изследванията и изводите в края на първа глава допринасят за решаването на първа и втора научноизследователски задачи.

Втора глава на дисертационния труд е посветена на концепцията за изследване на ситуационното поведение на човешкия фактор при кризи. По-конкретно, научните търсения на докторанта са насочени към социално-психологическата същност на личността от биопсихологични, феноменологични, когнитивни, поведенчески и еволюционни гледни точки. За целта са анализирани редица теории, подпомагащи диференциацията на факторите открояване на фактори влияещи на ситуационното поведение на човешкия фактор в организацията. Предложена е концепция за анализ на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисна ситуация и избор на комуникационна стратегия. Изследвана е релацията „личност – ситуация“ в организацията, анализирани са приложимите в теорията и практиката стратегии за справяне със ситуациите, проследена е спецификата на процеса на вземане на управленски решения при дефицит на време и информация. Ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисна ситуация е изследвано чрез приложимостта на инструментариума на комуникативната компетентност, мотивационното интервюиране и невролингвистичното програмиране. Изведени са параметрите за диагностика и мониторинг на човешкия фактор в организацията. Предложени са етапите в избора на комуникационна стратегия. Изводите и препоръките в края на втора глава са в подкрепа на решимостта на трета и четвърта научноизследователски задачи.

Трета глава на дисертационния труд е с практико-приложен характер. Изследвано е управлението на поведението на човешкия фактор в кризисна ситуация във фирми от сектор „Корабостроене и кораборемонт“ във Варненска област. Направена е характеристика на изследваните организации и на тяхното продуктово портфолио. Изведени са спецификите на отрасъла и проблемните области на изследваните фирми (46 на брой). Анализирано е ситуационното поведение на човешкия фактор в организацията в критичен момент посредством разглеждане на конструктите на личността, мотивацията за труд в организацията, значимите особености в организационната среда, локализацията на контрола и привързаността на индивида към организацията. Чрез приложимостта на подходящ инструментариум за набиране и анализ на социометрична информация, при предварително зададени ограничители на изследването и чрез методи за статистическа обработка на информацията, е създаден модел за апробиране на концепцията за изследване на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисна ситуация в изследваните кораборемонтни фирми. Изведени са и са обобщени конкретни резултати в подкрепа на изразената привързаност на

колективите и индивидите в тях към организацията и удовлетвореността от различни страни на трудовата среда. Доказан най-значим фактор е емоционалната съпричастност, а с най-малка - личната важност, което е белег за колективистична характеристика на организациите в сектора. Създаден е шаблон за улесняване на бъдещи анализи от страна на ръководството и при наемане на нови служители.

Изводите и обобщенията в края на трета глава са в подкрепа на решаването на пета научноизследователска задача.

Заклучението е своеобразно обобщение на научните и научно-приложните резултати от научните търсения на докторанта. Посочени са съществуващите възможности за прогнозиране и управление на ситуационното поведение на човешкия фактор в организацията и стратегиите за справяне в кризисни ситуации.

Това ми дава основание да изразя положителното си мнение за съответствието на разработения и представения дисертационен труд с изискванията на академичното писане. Същият е издържан в стилово отношение. Отличава се с логичност и аналитичност на научните изследвания. Емпиричната информация е използвана коректно. Аналитичните резултати и създаденият концептуален модел за управление на ситуационното поведение на човешкия фактор в организацията в кризисни моменти са илюстрирани по подходящ начин, което подпомага възприемането на решимостта на научноизследователските задачи и в подкрепа на изведения изследователски проблем. Темата на дисертационния труд съответства на нейното съдържание.

Научно-литературната осведоменост и компетентност на автора не търпи възражения. Подчертан е стремежът на автора за обобщаване на досегашни научни мнения и изследвания в процеса на тяхното многообразие и противоречиво развитие. В потвърждение е приложената библиографска справка по темата на дисертационния труд и професионалното ѝ използване от докторанта. Използването и цитирането на литературните източници е коректно и съобразено с изискванията на академичната етика. Не са констатирани случаи на плагиатство.

По темата на дисертационния труд са посочени 9 публикации, в т.ч. 3 статии и 6 научни доклада, публикувани в реферирани списания и сборници с доклади от научни конференции в страната в направлението на научните изследвания на автора. Показват задълбоченост и обхватност при подготовката и извършването на научно-изследователския процес в един продължителен период от време. Не ми е известно резултати от изследването в дисертационния труд да са цитирани от други автори.

Авторефератът е разработен съгласно изискванията и съдържа основни проблеми и насоки за тяхното решаване, посочени в дисертационния труд. Той дава пълна представа за научната стойност и практическата приложимост на постигнатите научни и научно-приложни резултати от докторанта.

III. Научни и научно-приложните приноси на дисертационния труд

Изследванията, анализите, създадената и апробирана концепция за управление на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисна ситуация и направените от докторанта предложения, са в подкрепа на съответствието на дисертационния труд към изискванията за проблемност и доказване на новост при извеждането на научните и научно-приложните резултати от изследванията в него, чиято положителна оценка не подлежи на съмнение.

3.1. Научни резултати и приноси:

3.1.1. Доразвита е и е обогатена теорията на управление на кризи чрез систематизацията, анализа и комплексната оценка на „ситуационно управление на човешкия фактор“ като променлива величина и функция на конкретни параметри.

3.1.2. Генерирани са нови знания и умения за повишаване на ефективността на кризисния мениджмънт, в частност на управлението на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисни моменти, като е предложена авторова концепция за анализ на взаимовръзката „човешки фактор – организационна среда – ситуация“.

3.2. Научно-приложни резултати и приноси:

3.2.1. Създадена е концепция за управление на ситуационното поведение на човешкия фактор в кризисна ситуация с научно обоснован комплексен инструментариум за измерване на характеристики на човешкия фактор и организационната среда с цел прогнозиране и повишаване на личната и организационната ефективност, отговарящ на критерии: минимален времеви разход, универсално приложение, валидизация за българските условия.

3.2.2. Проведено е комплексно емпирично изследване и анализ на резултатите от него чрез подходящо избран за целта инструментариум като основа на рационализирането на управлението на промяната, в частност на управлението на ситуационното поведение на човешкия фактор в организациите от корабостроителния и кораборемонтния сектор в кризисни ситуации.

Считам, че научните и научно-приложните резултати от извършените изследвания в дисертационния труд се свеждат до доказване с нови средства на съществени и нови страни в съществуващи научни проблеми и теории, с доказан личен принос на докторанта и явяващи се добра методологическа основа за по-нататъшната научно-изследователска работа на докторанта Снежина Захариева Иванова.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки на дисертационния труд

Положителните страни на дисертационния труд не изключват и някои допуснати пропуски в него, систематизирани по-скоро като препоръки, отнасящи се до:

1. Препоръчително е систематизиране на научноизследователските задачи.

2. Целесъобразно е прецизиране на структурирането на параграфите и подпараграфите в отделните глави (параграф 2 на глава първа съдържа само един подпараграф 2.1.; параграф 1 на глава втора – само един подпараграф 1.1.).

3. Изводите след всяка глава и общите изводи е препоръчително да се представят в по-систематизиран и конкретизиран вид.

4. В бъдещата си научноизследователска дейност докторантът да насочи своята публикационна активност в чуждестранни индексирани и реферирани издания.

Посочените бележки са с дискуссионен или технически характер, имат препоръчителен характер. С тях не се намаляват достойнствата на дисертационния труд, но недопускането им би допринесло за по-голяма конкретика на изследванията и изводите.

Към докторанта бих желала да поставя следните въпроси:

1. Какво е отношението на мениджърите в изследваните организации от корабостроителния и кораборемонтния сектор към предложената концепция за ситуационно поведение на човешкия фактор в кризисни ситуации и какви са ефектите от неговото приложение в тези организации?

V. Обобщено заключение и становище

Дисертационният труд, разработен от докторанта Снежина Захариева Иванова е завършен и оформен научен труд, притежаващ необходимия обем и качества, изследванията в който са по актуален за кризисния мениджмънт проблем. Постигнати са значими научни и научно-приложни резултати, доказващи способността на докторанта самостоятелно да разработва важни за теорията и практиката въпроси за ефективно управление на ситуационното поведение на човешкия фактор в организациите. Разработен е в съответствие с изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България за придобиване на образователна и научна степен „Доктор”, Правилника за неговото прилагане и нормативната уредба на СА „Д.А. Ценов“ - Свищов .

Отчитайки достойнствата и постигнатите научни и научно-приложни резултати и приноси моменти в дисертационния труд, давам своята **положителна оценка** и предлагам на многуважаемите членове на научното жури присъждането на образователната и научна степен „доктор” в област на висшето образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.7. „Администрация и управление“, научна специалност „Социално управление“ на Снежина Захариева Иванова.

03.03.2020 год.
Гр. Велико Търново

Рецензент: проф. д.н. (Севдалина Димитрова)